

Сенчук А. Р.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕКОНСТРУКЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПЕРСОНАЖА В ПЕРЕКЛАДІ: СТИЛІСТИЧНИЙ ВИМІР

У статті дослідили та проаналізували вживання стилістичних засобів, що застосовуються при описі емоцій персонажів в англомовній художній літературі. Зазначимо, що стилістичні засоби є невід'ємним елементом композиції художнього твору, вони формують його емоційне тло та допомагають у здійсненні прагматичного впливу на реципієнта. Хочемо також зауважити, що нині простежується тенденція у деяких сучасних письменників до вживання складних та запутаних мовних конструкцій, а також різноманітних стилістичних засобів при передачі емоційних станів героїв у їхніх творах. Отже, на перекладача покладається непросте завдання при перекладі, оскільки трапляється, що деякі запутані фрази чи конструкції неможливо передати дослівним перекладом. Перекладачу необхідно вміти дібрати влучні відповідники в мові перекладу або перефразувати фрагмент, оскільки буквальний переклад у даному випадку ускладнить розуміння значення оригіналу і буде лише безглуздим набором слів, яким не притаманне стилістичне чи прагматичне забарвлення, яке мав на меті передати автор. Таким чином, робота перекладача вимагає нестандартного та креативного мислення, щоб досягнути адекватності на семантичному та стилістичному рівнях. У нашій статті ми говоритимемо про стилістичні засоби, що вживались Данієлом Кізом у двох його англомовних романах, та специфіку їхнього відтворення в українських перекладах, здійснених Віктором Шовкуном та Оленою Стусенко. Крім того, ми детально зупинились на відборі та аналізі лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій, що застосовувались в українських перекладах, щоб досягнути адекватності та еквівалентності, а також щоб зберегти комунікативну інтенцію оригіналу. Підсумовуючи, наголосимо, що вживання стилістичних засобів проілюстроване прикладами, які показують те, як влучний підбір слів та доречне вживання перекладацьких трансформацій допомагають перекладачу досягнути адекватності в перекладі.

Ключові слова: стилістичний засіб, перекладацька трансформація, адекватність, еквівалентність, комунікативна інтенція, емотивність.

Постановка проблеми. Категорія емотивності займає важливе місце в композиції художнього твору та сприяє реалізації прагматичної функції. Ретельно підібрані автором стилістичні засоби створюють яскраві образи, що викликають певні асоціації у читача, а також посилюють розуміння ситуації, яка описується. Однак емотивний компонент мовної семантики та стилістичні засоби досить складно передати у перекладі. Перекладачі повинні застосовувати індивідуальний творчий підхід, вдаватися до різних перекладацьких трансформацій та ретельно підбирати вирази, щоб досягнути адекватності перекладу, повноцінно передати зміст твору і реалізувати комунікативну стратегію автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема опису емоцій неодноразово була об'єктом наукових досліджень. Взаємозв'язок емоцій та мови досліджували такі видатні нау-

ковці-лінгвісти, як Е. С. Азнаурова, І. В. Арнольд, Л. Г. Бабенко, С. Б. Берлізон, А. Вежицька, С. В. Гладь, М. Д. Городнікова, В. А. Мальцева, Н. М. Михайловська та В. І. Шаховський. Оскільки емоції є однією з форм віддзеркалення дійсності і її пізнання, а також відображають думки і свідомість людей, то проблема їхнього відтворення за допомогою різноманітних стилістичних засобів у перекладі вже давно є актуальною. Зазначимо, що сучасна художня проза характеризується наявністю складних мовних конструкцій, в яких дуже часто спостерігаються стилістичні засоби різних рівнів мови. Вони посилюють експресивне забарвлення фрагмента, розвивають уяву читача та додають емоційності, яскравості, колоритності.

Постановка завдання. Зауважимо, що мета нашої статті полягає у вивченні теоретичних засад, що стосуються стилістичних засобів та перекладацьких трансформацій, а також у виявленні

різних стилістично забарвлених фрагментів, які застосовувались для опису емоцій і настрою літературних героїв в романах Даніела Кіза «Квіти для Елджернона» та «Таємнича історія Біллі Міллігана». Перекладачам необхідно виконати нелегке завдання, адже вони повинні знайти оптимальне перекладацьке рішення, щоб адекватно передати зміст фрагмента. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: детально вивчити стилістичні засоби як явище у лінгвістиці, відібрати емоційно забарвлені фрагменти, простежити особливості їхнього перекладу та проаналізувати перекладацькі трансформації, що застосовувались для адекватного відтворення емотивного змісту першотвору у перекладі.

Виклад основного матеріалу. Стрижневим елементом стилістики, як відомо, є стилістичний засіб – побудований за певною моделлю засіб мовлення, властивий відповідному стилю, сфері спілкування, який надає їм виразності, образності, експресивності шляхом свідомого посилення певних рис, мовних одиниць, відхилення планів змісту або форми від буквального простого способу повідомлення [10, с. 694]. Крім того, ситуативна заміна традиційного позначення на його більш рідковживаний еквівалент підвищує експресивність та виразність мови. Лінгвіст В. А. Кухаренко інтерпретувала це поняття, базуючись на вищезазначених положеннях. Вона вважає, що це цілеспрямована заміна традиційних, зафіксованих у словниках фігур мови на нові, ситуативні, індивідуальні [9, с. 19].

А. П. Коваль вважає, що основне місце вживання стилістичних засобів – художні тексти, де вони служать не так засобом логічного виділення і впорядкування, як прийомом посилення, увиразнення мовних засобів твору [6, с. 301].

Загальновідомим є той факт, що художній переклад тлумачиться як цілеспрямований вид творчої діяльності та є достатньо складним процесом, що здійснюється перекладачем. Цей вид перекладу вимагає від нього спеціальних навичок та вмінь, адже необхідно влучно передати текст оригіналу в перекладі, оскільки в художньому творі не лише зображуються певні події з життя персонажів, але й філософські та естетичні погляди автора. Художній переклад має свою специфіку не лише на лінгвістичному, а й на стилістичному рівні, оскільки вибір мовних засобів, як правило, визначається на суб'єктивно-психологічному рівні внаслідок творчої діяльності перекладача.

Отже, художній переклад повинен відповідати низці вимог. Він повинен повноцінно замінювати

оригінальний текст, оскільки реципієнт сприймає перекладений текст як тотожний оригінальному. У процесі перекладу художнього тексту перекладач має на меті зберегти комунікативну інтенцію та стилістичне забарвлення оригіналу. Це свідчить про те, що йому потрібно намагатися адекватно відтворювати авторські стилістичні фігури. Як показує практика, це завдання може викликати величезні труднощі, бо існують розбіжності у структурах різних мов. Саме тому перекладач вдається до застосування низки доцільних перекладацьких трансформацій [2, с. 238].

Часто адекватне відтворення емоцій може стати випробуванням для фахівця-лінгвіста, який здійснює переклад художнього тексту, оскільки здебільшого автор твору ретельно і влучно добирає мовні засоби, які дуже часто неможливо дослівно відтворити в іншій мовній системі.

Отже, головною метою й завданням перекладача творів художньої літератури є якнайточніша передача всієї текстової інформації та збереження оригінального комунікативного й емоційного навантаження, авторського стилю та настрою [1, с. 172].

У нашій статті дотримуємося концепції В. Н. Комісарова [7], який виокремлює лексичні, граматичні та комплексні перекладацькі трансформації. У процесі зіставного аналізу ми виявили, що превалюють трансформації лексичного рівня, а саме: конкретизація, генералізація, прийоми додавання, вилучення і перифразу. На граматичному рівні домінує трансформація транспозиції. Здебільшого простежуємо нульову перекладацьку трансформацію, тобто синтаксичне уподібнення.

До цих прийомів було дібрано приклади, які описують емоції героїв. У таких прикладах яскраво простежується вживання стилістичних засобів. Зазначимо, що матеріалом дослідження послуговували 740 фрагментів оригінального художнього тексту та їхні переклади. Висловлені вище твердження можна проілюструвати такими прикладами:

“Just leave me alone. I’m not myself. I’m falling apart, and I don’t want you here.” That made her cry [11, p. 76].

«Просто залиш мене самого. Я вже не той, яким був. Я розпадаюся на частини і не хочу, щоб ти була тут.» Ці слова примусили її заплакати [4, с. 200].

Метафора в тексті оригіналу (далі – ТО) *“I’m falling apart”* зникає в українському варіанті і спостерігається лише прагматична еквівалентність *«Я вже не той, яким був»*, тобто збігається комуніка-

тивна інтенція ТО і тексту перекладу (далі – ТП). Під час перекладу даного стилістичного засобу було вжито перифраз. Якщо ми детально проаналізуємо весь фрагмент, то побачимо, що перекладач застосовує конкретизацію, коли вказівний займенник “that” в ТП змінюється на «ці слова».

Now, just settle down. You look as if you're going to fall apart [12, p. 21].

А тепер спробуй заспокоїтися. Ти маєш такий вигляд, ніби зараз геть розклейіся [5, с. 27].

Тут ми простежуємо два стилістичних прийоми – порівняння та метафору. Перекладач дуже вдало впорався із завданням, адже йому вдалось зберегти ці два прийоми в тексті перекладу, а саме: “*You look as if you're going to fall apart*” – «*Ти маєш такий вигляд, ніби зараз геть розклейіся*». Було використано трансформацію номіналізації, бо дієслово “to look” переклали іменником «вигляд», та додавання, бо в українському варіанті з'явився прислівник «зараз».

I talked on and on, spewing out of myself every doubt and fear that bubbled to the surface. She was my sounding board and she sat there hypnotized. I felt myself grow warm, feverish, until I thought my body was on fire. I was burning out the infection in front of someone I cared about, and that made all the difference [11, p. 76].

Я говорив і говорив, випльовуючи із себе кожен сумнів і страх, які проривалися на поверхню. Вона була моїм екраном і сиділа переді мною, наче загипнотизована. Я відчував, як нагріваюся, тремчу, наче в лихоманці, аж поки мені здалося, що моє тіло охопило полум'я. Я випалював із себе інфекцію в присутності людини, до якої був небайдужий, і в цьому була вся різниця [4, с. 200].

У цьому прикладі є оригінальна поширена метафора “to spew out of myself every doubt and fear that bubbled to the surface”. В українському перекладі зберігається метафора «випльовувати із себе кожен сумнів і страх, які проривалися на поверхню», що повністю (структурно) еквівалентна цьому стилістичному засобу ТО. Також тут було здійснено експлікацію імпліцитного елемента, коли епітет “feverish” було перекладено фразою-порівнянням «тремчу, наче в лихоманці». Метафору “my body was on fire” було передано в українському перекладі за допомогою нульової трансформації «моє тіло охопило полум'я». Завдяки цим трансформаціям реципієнту передається настрій фрагмента і його драматичність та важливість.

At that moment his mind, his emotions and his soul shattered into twenty-four parts [12, p. 138].

Того дня у хліві свідомість, почуття і сама душа Біллі розлетілись на двадцять чотири уламки [5, с. 191].

Емоційна забарвленість є досить вагомою у даному романі, адже показує момент виникнення синдрому множинної особистості у протагоніста. Завдяки прийому конкретизації метафора оригіналу “his soul shattered into twenty-four parts” була відтворена у перекладі «душа Біллі розлетілась на двадцять чотири уламки». Прийом конкретизації та додавання простежуємо і в словах “at that moment” – «того дня у хліві».

He was feeling more and more stupid, pressures were building and building. The stress and the fear were getting to him [12, p. 323].

Біллі ловив себе на тому, що стає дедалі тупішим. Він так себе накрутив, що ним повністю заволоділи пригнічення та страх [5, с. 451].

У перекладі бачимо використання трансформації вилучення, оскільки зникає стилістичний засіб, зокрема повтор “pressures were building and building” зовсім не відтворили, а фразу “more and more stupid” переклали як «стає дедалі тупішим». Однак в українському варіанті присутня метафора, якої нема в ТО (“He was feeling” – «Біллі ловив себе на тому»). Крім того, щоб не порушити зміст фрагмента, перекладач вводить метафору «він так себе накрутив», яка допомагає зберегти емоційний настрій героя.

In her calendar for January 20, 1975, she wrote: “Got engaged. Really surprised me to death” [12, p. 236].

20 січня 1975 року Марлен написала у щоденнику: «Я заручена! Оце так несподіванка!» [5, с. 317].

В українському перекладі, де граматичне значення слова виявляється через флексії і де існує більша гнучкість синтаксичної структури, англійські чітко організовані синтаксичні конструкції розпадаються і спрощуються [8, с. 201]. Одним із засобів такого спрощення є трансформація номіналізації, яка простежується в вищенаведеному прикладі, де відбувається заміна фразеологізму “to surprise somebody to death” іменником «несподіванка». У такий спосіб стилістичний засіб ТО зник у ТП, але перекладач зміг влучно передати зміст ТО.

Arthurs voice dropped to an icy calmness. “Ragen never raped anyone” [12, p. 39].

– Рейджен нікого не твалтував, – заговорив Артур із крижаним спокоєм [5, с. 52].

У цьому фрагменті епітет першотвору “icy calmness” було перекладено зі збереженням

стилістичного засобу завдяки нульовій перекладацькій трансформації. У перекладі ми отримали «крижаний спокій».

He uncrossed his arms and stared at the table, and Judy knew she had touched the right nerve [12, p. 58].

Юнак опустив руки і втупив погляд у стіл. Джуді зрозуміла, що влучила в яблучко [5, с. 77].

Фразеологізм першотвору було перекладено в українському варіанті теж завдяки фразеологізму: “to touch the right nerve” – «влучити в яблучко». Перекладачу вдалось це зробити завдяки трансформації перифразу.

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши відібрані фрагменти з роману «Квіти для Елджернона», ми підрахували, що найчастіше вживалися такі стилістичні засоби: метафори (75), епітети (35), повтори (21), фразеологізми (20) та порівняння (15). У книзі «Таємнича історія Біллі Міллігана» виявили 586 стилістичних фігур, серед них превалювали метафори (226), епітети (130), фразеологізми (69), порівняння (56), риторичні оклики (45), риторичні питання (21) та гіперболи (10). Перекладачі застосовували вищезгадані трансфор-

мації, але найчастіше вживався дослівний переклад. Часто траплялось також, що в українському перекладі стилістичні прийоми втрачалися, хоча значення і комунікативна інтенція ТО і ТП збігалися. У романі «Таємнича історія Біллі Міллігана» ми простежили, що у 338 випадках стилістичний засіб ТО зберігся у ТП, у 211 прикладах стилістичного засобу не було у ТО, але перекладач вирішив додати його у ТП, і лише у 53 випадках стилістичний засіб не був переданий у ТП.

Враховуючи отримані результати, підсумовуюмо, що стилістичні засоби є невіддільним елементом композиції художнього твору та створюють його емоційне тло. Вдалі перекладацькі рішення є раціональними та результативними засобами досягнення адекватності перекладу, адже зберігають стилістичне забарвлення та комунікативно-прагматичне навантаження тексту. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у спробах самостійного перекладу англійських творів з опорою на їхній стилістичний аналіз під час перекладу, а також у вивченні реалізації стилістичного оформлення образів художнього твору з позиції комунікативно-дискурсивної лінгвістики.

Список літератури:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1986. 445 с.
2. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English – Russian. Санкт-Петербург : Издательство «Союз», 2006. 320 с.
3. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке. *Языковая личность: культурные концепты* : сборник научных трудов. Волгоград – Архангельск : Перемена, 1996. С. 3–16.
4. Кіз Д. Квіти для Елджернона. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 304 с.
5. Кіз Д. Таємнича історія Біллі Міллігана. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 512 с.
6. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови : підручник. Київ : Вища школа, 1978. 375 с.
7. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. Москва : Либроком, 2009. 321 с.
8. Кузьміна К. А. Явище номіналізації в структурах англійської та української мов (порівняльний аналіз). *Наука і сучасність* : збірник наукових праць. Київ : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2001. Т. 24. С. 197–206.
9. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
11. Keyes Daniel. *Flowers for Algernon*. London : Orion, 2006. 199 p.
12. Keyes Daniel. *The Minds of Billy Milligan*. Bantam : Bantam Reissue edition, 1995. 448 p.

Senchuk A. R. THE RECONSTRUCTION OF THE EMOTIONAL STATE OF THE CHARACTER IN TRANSLATION: STYLISTIC DIMENSION

In this article, a particular emphasis is placed on detecting and analyzing the stylistic devices that are used to reveal protagonist's emotions in English literary discourse. It is worth mentioning that stylistic devices are an integral element of the composition of the work of fiction, which creates an emotional background and helps to exercise the pragmatic influence on the reader. It has been recently observed that some contemporary writers are inclined to use profound and convoluted language means and stylistic devices. Therefore, in order to translate the source text the translator may have to take on an onerous work of choosing apt equivalents in the target language as some intricate phrases of the source text cannot be rendered into the target text by using

literal translation because then the translation may emerge as a meaningless sequence of words that lack the stylistic and pragmatic coloring, which was originally observed in the source text. Having mentioned that, we can conclude that translator's work requires non-standard and creative thinking in order to achieve adequacy both from the semantic and stylistic perspectives. Therefore, the stylistic devices that are used by Daniel Keyes in his two novels and special characteristics of translation techniques used by two Ukrainian translators Viktor Shovkun and Olena Stusenko are analyzed here. Moreover, the translation transformations (lexical and grammar transformations), which aim to achieve the adequacy, equivalence and preserve the communicative intention of the original, are thoroughly scrutinized here. Thus, the central focus of the article is based on the usage of stylistic devices and peculiarities of their translation that are illustrated by the examples that reveal the fact that successful translation transformations help the translator to achieve adequacy.

Key words: *stylistic device, translation transformation, adequacy, equivalence, communicative intention, emotionality.*